

Janina Dzik

"Skarby krakowskich wizytek.
Katalog", red. Andrzej Włodarek,
Tyniec 2010 : [recenzja]

Hereditas Monasteriorum 3, 380-382

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej WŁODAREK (red.), *Skarby krakowskich wizytek. Katalog. Wystawa z okazji jubileuszu 400-lecia założenia zakonu Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny oraz fundacji klasztoru Sióstr Wizytek w Krakowie. Muzeum Narodowe w Krakowie. Pałac biskupa Erazma Ciołka, czerwiec – lipiec 2010, Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów, 2010, ss. XXIII, 334, il. cz.-b. i kol.*

Zgromadzenie wizytek, czyli Zakon Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny (*Visitationis Beatae Mariae Virginis*), zostało założone przez biskupa Genewy Franciszka Salezego (1567–1622) i Joannę Franciszkę Fremiot de Chantal (1572–1641), pierwszą wizytkę. Powstało w szczególnym momencie historii Kościoła, w okresie jego odnowy i reformy w duchu postanowień Soboru Trydenckiego.

Omawiany katalog, stanowiący pokłosie wystawy, wpisuje się w międzynarodowe obchody 400-lecia zakonu¹. Mottem dla wystawy zorganizowanej w dniach 11 VI–17 X 2010 r. w Muzeum Narodowym w Krakowie – Pałac Biskupa Erazma Ciołka stała się sentencja *Życie sen krótki*, widniejąca na zegarze słonecznym na elewacji klasztoru wizytek².

Krakowski klasztor wizytek, znajdujący się przy ul. Krowoderskiej, nie doczekał się dotychczas monograficznego opracowania, a jego zbiory są nieznane. Ekspozycja została zatem pomyślana nie tylko jako prezentacja tych zbiorów, ale też jako próba pokazania specyfiki duchowości wizytek. Pierwszy raz eksponująca nieznane dotychczas obiekty z krakowskiego klasztoru wystawa została przygotowana z okazji nie tylko jubileuszu 400-lecia założenia Zakonu Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny, ale także 330. rocznicy sprowadzenia sióstr do Krakowa i fundacji ich klasztoru.

Wystawie towarzyszyła stanowiąca przedmiot naszego zainteresowania obszerna publikacja katalogowa. Redaktor naukowy katalogu i autor scenariusza wystawy, Andrzej Włodarek, znany jest m.in. z dwóch wcześniejszych podobnych wydawnictw: *Tyniec. Sztuka i kultura benedyktynów od wieku XI do XVIII* (Kraków 1994) oraz *Pax et Bonum. Skarby klarysek krakowskich* (Kraków 1999). Poza nim autorami haseł są krakowscy i warszawscy historycy sztuki: Beata Biedrońska-Słotowa, Janina Dzik, Barbara Jamska, Rafał Nestorow, Anna Prokopowicz, Beata Frey-Stecowa, Stefan Mieleśzkiewicz, Zbigniew Michalczyk, Michał Wardzyński, Joanna Ziętkiewicz-Kotz, Jerzy Żmudziński, a autorami fotografii – Piotr Jacek Jamski oraz Rafał Nestorow.

Wizytki z klasztoru w Warszawie do Krakowa sprowadził w 1681 r. biskup krakowski Jan Małachowski. Początkowo zamieszkały przy ul. Szpitalnej, następnie przeniosły się na Biskupie, gdzie bp Małachowski ufundował im kościół i klasztor. Pierwszą przełożoną konwentu krakowskiego została Katarzyna Krystyna Branicka, a kolejnymi przełożonymi i zakonnicami były w tym klasztorze przedstawicielki magnackich rodów. W kronikach klasztornych i księgach rachunkowych wśród darczyńców przewijają się przedstawiciele rodów Branickich, Czartoryskich, Lubomirskich, Małachowskich, Radziwiłłów, Szembeków, Tarłów, co daje wyobrażenie

1 *Au coeur de la visitation. Trésors de la vie monastique en Europe*, Paris 2010, katalog wystawy pod tym samym tytułem zorganizowanej w dniach 7 V–4 XII 2010 r. w Muzeum Zakonu Wizytek w Moulins; materiały z międzynarodowej konferencji: G. PICAUD, *De l'ombre à la lumière. Art et histoire à la Visitation, 1610–2010. Actes du Colloque International Art et Histoire chez les Visitandines, Quatre Siècles de Rayonnement, 1610–2010, Moulins, 22 et 23 octobre 2010*, Paris 2011.

2 Sentencję tę umieszczono na dodatkowej stronie tytułowej katalogu.

o sponsorach dzieł sztuki znajdujących się w klasztorze. Wizytki i ich klasztor szczęśliwie przetrwały wszystkie burze dziejowe.

W rozdziale pierwszym, *Dyplomatyka*, zaprezentowane zostały m.in. dokumenty i listy związane z procesem fundacji kościoła i klasztoru. Są to dokumenty erekcyjne klasztoru, brewe papieża Innocentego XI i Aleksandra VIII, listy biskupa krakowskiego Jana Małachowskiego do Katarzyny Krystyny Branickiej, księga praw i przywilejów, księgi konwentualne.

W rozdziale drugim omówiono archiwalia związane z „*fabrica ecclesiae*”: kontrakty z artystami, rzemieślnikami, kupcami i przedsiębiorcami oraz rachunki i kwity. Znajdziemy tu m.in. kontrakty z Janem Solarim na budowę kościoła i klasztoru, z Janem Ceyplerem na wykonanie monstrancji, z Aleksandrem Trycjuszem w związku z malowaniem kościoła, z Jerzym Golonką, snyczerem z Bytomia, na wykonanie ołtarza głównego, z kamieniarzem Janem Liszkowicem, z malarzami Pawłem Pieleszynskim i Andrzejem Radwańskim, z rzeźbiarzem Janem Komoneckim. Niezwykłym odkryciem był unikatowy projekt ołtarza głównego do kościoła przypisywany Janowi Solariemu oraz augsburski (?) projekt świeczników, portalu i zwieńczenia dzwonnicy.

Rozdział trzeci poświęcono rękopisom i starodrukum. Wyjątkową klasą artystyczną odznacza się rękopis *Godzinek* z miniaturami o tematyce związanej ze Starym i Nowym Testamentem, wykonany w latach około 1500–1510 w Paryżu, o nieznanym proveniencji, który trafił do Polski zapewne wraz z pierwszymi wizytkami. Wśród druków znajdziemy m.in. *Covstvmier et directoire povr les soevrs religievses de la Visitation Sainte Marie (Księga zwyczajów i przepisów Zakonu Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny)*, Paryż 1637; *Petite covstvmie de ce Monastere de la Visitation Sainte Marie d'Annessy (Mała księga zwyczajów klasztoru pw. Panny Marii w Anney)*, Paryż 1642; *La maniere de donner l'habit avx soevrs de la Visitation de Sainte Marie*, Lyon 1643 (szczegółowy opis-scenariusz ceremonii obłóczyn i składania profesji zakonnej); Henry de Maupas du Tour, *La vie de la Venerable Mere Françoise Fremiot, Fondatrice, Premiere Mere et Religieuse de l'Ordre de la Visitation de Sainte Marie*, Paryż: Simeon Piget, 1647; Henry de Maupas du Tour, *La vie dv venerable servitevr de Dieu Françoise de Sales, evesques et prince de Geneve. Fondateur des Religieuses de la Visitation de Sainte Marie*, Paryż: Jacques Langlois i Emmanuel Langlois, 1657; oraz Adrien Gambart, *La vie symbolique dv Bienhevrevx François de Sales, evesque et prince de Geneve*, Paryż 1664.

Malarstwu, a szczególnie obrazom związanym z ikonografią św. Franciszka Salezego i Joanny Franciszki Fremiot de Chantal oraz kultem Serca Jezusowego, poświęcono rozdział czwarty. Omówione zostały tu również portrety fundatorów. Są to dzieła m.in. Pawła Pieleszynskiego, Andrzeja Radwańskiego i Michała Stachowicza.

W rozdziale piątym, poświęconym rzeźbie, po raz pierwszy opublikowano zdjęcia powstałej prawdopodobnie w trzeciej ćwierci XIV w., nieznanego proveniencji gotyckiej rzeźby Matki Boskiej z Dzieciątkiem, stanowiącej najstarszy zabytek prezentowany na wystawie.

Kolejny, szósty rozdział prezentuje wyroby złotnicze, a szczególnie wyroby augsburskie. Wyjątkowe znaczenie ma monstrancja z 1694 r. autorstwa złotnika augsburskiego Wolfganga Caspara Kolba (około 1689–1692), ufundowana przez bpa Małachowskiego.

Klasztor wizytek posiada prawdopodobnie największy w Krakowie zbiór zabytkowych tkanin liturgicznych oraz flamandzkich i włoskich koronek; zostały one omówione w kolejnych dwóch rozdziałach. Uwagę zwracają ornaty i obicia z weneckiego adamaszku z daru bpa Małachowskiego. Z rytuałem ślubów zakonnych są związane osobliwy całun i dywan z motywem feniksa używany przez zakonnice do składania profesji.

W rozdziale dziewiątym zaprezentowano pamiątki po świętych założycielach, w tym list Franciszka Salezego do Joanny Franciszki Fremiot de Chantal oraz krzyż relikwiarzowy pierwotnie należący do założycielki zakonu wizytek, a także zabytki stanowiące wyposażenie kościoła i klasztoru, świadczące o obyczajowości i życiu codziennym zakonnic.

Publikacja wypełnia lukę w badaniach nad nieznanym dziedzictwem kulturowym zakonu wizytek w Krakowie. Jej niezaprzeczalne zalety to szata ilustracyjna oraz bogata dokumentacja. Przygotowanie wystawy i katalogu zostało poprzedzone żmudną kwerendą archiwalną. Lektura dokumentów, inwentarzy, kroniki klasztornej, a przede wszystkim ksiąg rachunkowych okazała się owocna. Dzięki temu udało się prześledzić szczegółowo dzieje klasztoru oraz precyzyjnie datować wiele zabytków i powiązać je z nazwiskami artystów i fundatorów.

Należy docenić ogromny wysiłek zgromadzenia i opracowania obiektów z wszystkich dziedzin historii sztuki oraz archiwaliów i przedmiotów kultury materialnej. Jednakże dobór i systematyka obiektów w katalogu są wysoce indywidualne, częściowo uwarunkowane możliwościami ekspozycyjnymi i lokalowymi krakowskiej kamienicy (pałacu Erazma Ciołka). Mimo porządkującego charakteru katalog nie ma charakteru kompleksowego. Wybrane zostały zabytki zarówno z kościoła, jak i z klasztoru, jednakże nie udało się uwzględnić wszystkich wartościowych obiektów. Wśród zaprezentowanych obrazów brak np. cennych płócien zdobiących kościoł klasztorny.

Katalog zawiera wykaz matek przełożonych oraz wykaz źródeł i literatury. Niestety, zabrakło w nim miejsca dla indeksów. Szkoda także, że nie zostały opublikowane drukiem materiały z towarzyszącej wystawie sesji naukowej.

Janina DZIŃ
Kraków